

OREOLE
 CIBOLE
 KOGUI
 DAMANA
 YUKPA
 WAYUNAÍKI
 ACHAGUA
 ROMANÍ
 ITTE INPAKA
 KINOLA NI DALINGI
 BARÍ
 TULE KICHWA
 WOUNÁN U'WA
 EMBERA HITNÚ CUIBA
 TATUYO TINIGUA PIAROASIKUANI
 ÑENGATÚ GUAYABERO SIRIANO SÁLIBA
 ACHAGUA
 CARAPANA PUINAVE PIAPOCO
 EDUÚRIA TARIANO CARIJONA KURRIPAKO
 NAMTRIK WANANO TUYUCA KUBEO BARÁ
 YANAICONA NASAYUWE DESANO PISAMIRA
 INGA PIRATAPUYO YURUTÍ BARASANO
 AWA PIT. UITOTO TUKANO MAKUNA
 TAWANO
 CABYARÍ COBAGUAJE KAMENTSÁ KAKUA YUHUP
 COFÁN SIONA MIRAÑA
 TANIMUKA ANDOQUE
 COCAMA NONUYA
 MUINANE OCAINA
 TIKUNA
 BORA
 YAGUA

WAYUNAÍKI

Acuerdo Final para la Terminación del Conflicto Armado

Una publicación de
**La Oficina del Alto
 Comisionado para la Paz**
 y traducida por
MinCultura

SÜSHIKÍ PÜTCHÍ ASAWAJUNÜSÜÜ, SÜÜNAN ANAJÍRAWAA

Tüü káralotakát kalüsü wane putchit süshiki asawajunüsü süünan anajírawa, sülü'ü áshajawa shayá Habana – Cuwa sümakat alijüna süman tüü Gobierno Nacional – alijüna sülaülayüü alu'watawa namaa náa FARC – EP. Sülü'ü tüü karáloütakát aippirua suküípa tüü pütchikat süshirúa a'ülüjirawaa süpüla anánjatün süküipaa. Süpüshi tüü nanüiki Sülü'ü tüü karáloütakát süpüla aíká'lawáa sülü'ü mesakat, aka sajat'tünjatün tüü kasashiki süpüla akümaja wane anajirawa sülü'ü kakaíyaín'jatü suküípa sünan süshe'shetnná'jatün.

SHÍAWASE WANESHÍA

(1)

JÜNA'INMÜIN WANEE WO'PÜ JEKE'TÜN SÜLÜ'Ü TÜÜ KOLOMPIA: AWÁNAJAWA SÜKÜAIPAA MMAKALÜRÜA (RRI).

Awánajawa Süküaipáa Woümain (RRI) ashajáwa sukuípa ee'iranajawaa sülü'ü tüü mmapakat, akümaja analüt namüin náa wayükana sülü'ü noümán. Supula nnojölünjatün sülejan süshüküa tüü kasashiki o tüü mojírrawakat süpüla énjatün aainjaa, anajírawa süpüla waüta salí jüya ishen'jatüü sukuípa.

- Lotünjatü süyatán nanán náa wayükana ketpiyakanáa sülü'ü noüman.
- Oütfa, ishen'jatüü sukuípa tüü (Estado - sülaülayüü alu'watawaa) sülü'ü mma, kojütünjatüü tüü regiones sümün ayatawaa sünan tüü, asúrünnájatü tüü raja sümá tüü alíünapáakat sümá woüman mojíipaa. Ayatáinjanán waya sünan tüü ápünajakát süpüla wekün, waimajünjatün tüü wóumankát sülía kasa mojíüsü.
- Tüü wóumankát shía tüü waküipakat, yas kasa süpüshüaya sülü'ü werün.
- (Awanajawá Süküaipaa Woümain - Reforma Rural Integral) sümakat tüü alijünakat, shía tüü akümájakát sümá ayatawaa sülü'ü mma supushuá, jian'jatüü ayatanaka alú erre tüü mma salaskat süshikeje tüü kasashiki o mojíjirawá. Erre náa wayüü mülíashikana o probreshikana. Atamüsia erre nnojölün süntün tüü alijüna laülayüka sünan ayatawaa namá naa wayükana.

Waneshía I: Apawaa mma süpüla ayatawaa sülü'ü.

Oonowaa amaa süshirúa akümaja jinalút'tjatú mma, süpüla jitajúnjatün námüin náa wayükana sümá Campesinokat, ekai moümanín o jóushonín noümán, apunërrü apünüin hectaria süpüla poloo jüya.

- Tüü jinalü'jukat mma'kát ekeet sünánje aippirua Shiawase tüü putchit.
 - Shía tüü mma kasalájanánjatün sütüma tüü (Estado - sülaülayüü alu'watawa).
 - Apánajatün süshuküáya tüü mma, asütüshikat sütüma alijuna kanjarat.
 - Akümajúnajatü jéke'tün süküipa sunain süshesherúnjatün tüü Reserva Forestal.
 - la aplicación del actual procedimiento de extinción administrativa del dominio por incumplimiento de la función social y ecológica de la propiedad.
 - Tüü akánajüshikat sünáin süsütünüü tüü mma sükorolot tüü (süláulayüü alüwatawakát – Estado).
 - Tüü asülajüshikat sütüma alijuna sümüin tüü (süláulayüü alüwatawakát – Estado).
- Asheshétneét süküipaa apawáa, makasain (ásülüjá süpüshüale kasáa subsidio sümakat alijuna).
- Ojütünet süshiki wane ayatawa, süpüla anánjatün süküipa akorolokak tüü (akaratschi 7) millones hectaria sümakat alijuna.
- Náa ayatánjánakanát o amulíajunúnjatká, shíanjätüü tüü jiejükana tüü shikii süüshouníkat. Müsia náa ayátaanuúncat sümá mma, ataínnün én mma namana, maka joushole awapünele namüin wane sáttá mma. Müsiá náa wayüü onoshíkaná sutuma kasashiki.
- Tüü apawakát mma, atüjaná áulüü koütün süpüshüale tüü kasa apünajakat, süpüla ananjatün süküipa mma. (Apünajúnjatüü tüü Capital semilla, anapirawa neerü, (amüliaja sünáin áshajá süküipa ayatawa o ekirajawa sünáin süküipa mmá). Anesü süküipaa nepíapaá náa wayükana sünáin ayatawa, éitanesüü sülü'ü tüü mmápakát (ánánjatün woopü, wüin, tepishi ekírajánjanát, pichi, éinjatün eküü. Supula ánánjatün süküipa mmapakat.
- Éitanajátü wane sülaüla agraria, sülü'ü tüü mmápakát süpüshüale süpüla jishenjatün suküipa sünáin akümaja kasashiki.
- Éitanajátü wane sülaüla miyo'u alijuna aluwatasüü, süpüla anóütta, sülü'ü tüü mmápakát süpüla shüyaleránjatüün.
- Jütalaá süpüla e'rejirawa sünáin ashajawa sushiki akümaja süküipaa mmápakát, namaa náa wayukana, alijuna laulayü, musia tüü alijuna ayatakan sunain süwashirrün moümanín.
- Éitanesüü, wane süüyawáse mmá, jaü akaratschi 7 jüya süpüla lotúnjatün süküipaa. Anéruu ayatawakát sütüma, atamüsia shía áyalénnájatün tüü neerü ashekajúnakat saü.

Piama II: Ayatawa sülü'ü woümain.

- Ánjúnajatüü, ayatawaá sülü'ü woümain saüü poloo jüya, súpüla jat'túnjatün tüü müli'akat o tüü pobrekat (saüü 50% jálajántün, süyatapüna sümakat wayüü). Supula sünakününjatün, sukuipa tüü jiejükat o toloyükat, súpüla kojütünjatüü waneewai sümüin. Kapülesüü tüü mma aka Natán süküipaa.
- Anánjatün waküipa sülü'ü woümain, akümajünajatü wopü, éitanajatü luzaá, éitanajatü internet sümakát alijüna. Atamüsia óyonóo wüin saü mmá.
- Sünain süyaleránjatün waküipa, éitanajatü, erejéria, colegiat, pichí, wüin, súpüla ánánjatün süküipaa náa kepiyashikáná sülü'ü noümain.
- Akalínjat süküipaakát nayatán sülü'ü woümain, akotshijíránjatün waküipa súpüla ánánjatün wopükat sünain ayatawa.
- Apiránjatün tüü ayatawakat namá náa campesinakana sümá tüü apüshikat súpüla ánánjatün süküipaa tüü ayélarawakát sülü'ü woümain. Awanajawa Sukuaiipaa Woümain – akümajünet süküipaa sutuma tüü Estado alijüna laülayü saü mmá.

Apünün III: E'rajúnajat soü süküipaa tüü wekünkán sülü'ü woümain.

Eitane e'rejirawa súpüla ánánjatün süküipa alu'uwatawaa maka sain tüü Consejos y planes nacionales, departamentales, y locales súpüla ashajáwa süshirúa eküü, ayatawaa súpüla jat'túnjatün jámün namüin náa wakúnaka, atamüsia aürurat sütüma jamü. Asheshennajatü süküipa tüü pünajükat, einjatün campaña súpüla ananjatüt tüü ekakat sülü'ü woümain.

Pienchi IV: Tüü yawakaát sünain sünakünüjantün sülü'ü ooümain (PDET)

Sülü'ü mmá sálaskat, ereé tu mojú'kat o müli'akat sütüma kasashiki, ereé nojolün institucionkat, akümajünajatü akuaíipaa namá náa wayukana kepiyashikana sülü'ü noümain, namaá náa alijuna alúwatashikanaa sülü'ü mma.

SHÍAWASE PÍAMA

(2)

E'REJIRAWA ALU'UWATAWAA: SUTTIA KAJÜTA WAPUSHUA SÜPÜLA AKÜMAJA ANAJIRAWAA.

Tüü akümajaka anajírawaa, shoüjásü sújütalánjatün kojütaa wapüshüa, aka süsheshennüjatün süpüshüale wakuipa.

Waneshía I: Pánsawaa erajaanut tüü naküipa náa anüwakaná.

Akümaja wané comisión énjánalet tüü partido akot'shijütkat súpülaa awotaja, namá náa, Movimientos Políticos tüü kanülia'kat sülü'ü karalóütta, müsia piamashi náa alutashikana sülü'ü FARC súpüla ánánjatün süküipa tüü karaloütakat jünüliamajakat tüü Partido o Movimiento Políticos. Sushikejét karalóütta ashajushikat süma alijüna laulayü, ánjúnajatüü wane (süpülajana -ley) sümá noüyajaná náa eshikanat sülü'ü Comisión.

Piama II: Erajaa saü, súpüla ánata alu'uwatawaa sünain Política.

**Acuerdo
de
Paz**

Eítanajatü anán suküipa tüü Sistema de Seguridad para el ejercicio de la política, nanán pienchí pütchi:

A: Ee'iranajawaa süpüla pánsawaa institucionkat.

B: Ainmajúnüsü süpüla nnojolut álataá

C: Amüliaja aküaípa

D: Erajúnajatün süshirüa suküipa náa wayükana liderkana sülü'ü organizaciones, ekaí álín apüla akuipaa. Sülia sülátún kasa namüin.

Apünüin III: Suküipa Wayuu müle'ü sülü'ü tüü wóumankát, kojütün wapüshüa.

Errajá saü tüü Movimiento sümá Organizaciones Sociales süpüla Koütünjana waya sunain protesta.

Apíneét tüü, movimientos sociales sümá Organizaciones Sociales sülü'ü wane reunionkat süpüla a'ülüjirawaa, sushirua wane karalóütta ashajunatü (süpülaiana - ley). Anes tüü ayatawakat müsese einjanán náa Wayükuna napüshüa sünaín yotóo süma alijuna laulayü - Gobierno Nacional.

E'rejirawa Wayuu müle'ü sülü'ü, tüü kashuerra maka saín tüü rawiakat, telewisionkat, tüü medios de comunicación, sümüin wayuu süpüshüale.

Jütát'nnajatü jeketnün, convocatoria süpüla apunún, ayatawa sushirua áshajáwa, sülü'ü, tüü rawiakat. Ekírajunajatü Wayüü sünaín tüü Medios de Comunicación, süpüla natü'janjátüt shía. Apüner neerü namüin süpüla nayatán sünaín sükuípa anajírawaa namá náa wané.

Eraja süpüla anajírawaa, kepiajirawa, nnojotsüü mojunjatün anüiki.

Akumájunajatün wané, Consejo Nacional süpüla tüü Reconciliación o anajírawaa süpüla kepiyajirán'janün napüshüa. Tüü Consejo akümajünün'jatü o amulíajünün'jatü tüü aküipakat süma tüü Gobierno. Süna ánjunajatüü suküipa ayatawa.

Anáa'junat'au natüma náa Wayüü müle'ü.

Tüü alijüna laulayü, tüü gobierno, kalínjatüü akuípa natüma, sunain akümaja akuipaa. Anájunajatü saü süpüla lotünjatün suküipa tüü ayatawaka sünaín ekirajakat.

Alüwatawa, süpüla susheshennajatün, akümajaka süpüla kojüta Wapüshüa.

Análanajatüü amüin, kasa naajüin o jamüin naküipa náa Consejo Territoriales de Planeación, süpüla einjanan náa wayükana süma alijüna napüshüa. Sünaín áshajáwa süshiki ánalüt süpüla noümain. Sümá sushesherúnjatü sukuipa tüü Juntas Administradora Locales sümakát tüü alijúnakat.

Pienchi IV: Ananjatün süküipa süpüla einjanáan nayá sünaín tüü Participación Política.

**Acuerdo
de
Paz**

Apünajatün namüin, tüü karaloütakat sünüliamajak tüü Personería Jurídica tüü partido akoshijatkat awotaja, süma tüü Movimiento Politico, nákanájünjatün tüü umbral süpüla natalünjatün.

Anánjatün süküaipa e'rejirawa sünaín alu'uwatawaa süpüla joron'tünjatün soü awotaja.

Ojüü'tünet süshiki jainjününt ayüüláa cedula namüin náa wayükana kepiyashikána waüta, sülia mojün süküipa tüü awotaja ká. Musia shía ánjunajatüü wane auditoría Técnica süpüla tüü censo electoral sümakát alijuna. Awanajajet sukuipa tüü awotajakat.

Awanajawa sukuipa tüü Organización Electoral süpülakat awotajía.

Akümajünajata, wane süpülajana tüü ayatawaka sünaín awotajakat, natüma alijuna lauyayu, süpüla napünjatün ánalüt nanüiki sümüin (Alijuna Laülayü Gobierno Nacional) süpüla japünjatün alüwatawaka sünaín tüü ashajawakat sukuipa tüü Organización Electoral süpüla awotajjia. Saü ánalüt nanüiki náa alijuna sülejejanakana Registraduria laulayu alüwatashi, kapülaninjatü pütchi sütüma Gobierno Nacional.

Eiyatunajatün waküipa Política kojütün wapüshüa.

Ásheshennájatün süküipa ekírajakat sünaín tüü, Democracia Programa de Liderazgo político, Social, napüla naya átajírashikána sülü'ü, tüü Partido, o tüü organizaciones sociales musia süpüla náa jjeýükana atamüsia waneya.

Circunscripciones transitorias Especiales de Paz, akümajünajatüt poloo aippirua jekenünt, Circunscripciones Temporales süpüla apanajatün (shikipüjana Cámara de Representante) Saü piama awotajüshi, süpüla einjanan nekipüjana náa wayünakana süma alijuna sülü'ü, tüü salaskat mmá süshíkanát atkawa o mojüjirawa.

SHÍAWASE APÚNÜÍN (3) JÁTTÍA ATKAWAKAT O MOJÜJIRAWÁ

Oonowaa amaa, süpüla jálajántün tüü aínajirawákat süma tüü kaünüwakat, noülanjatün napüla napüshüaya. (CFHBD).

Tüü oonowakat amaa, jáa süshekat jalajanjatün tüü atkawa süma policiakat, o surururar süma jó wüshikat FARC EP. Anesü süküipa pütchikat sülia müliajün wayüü sünanje kasashiki.

Ekerajaa, süpüla shikerotirúnjatün sünaín akümaja süküipa, süpüla süttün'jatün tüü Implementación süshiki oonowa amaa jat'tiamún, noülanjatün napüla, Yapánjatün tüü institucionkat - sülaulayuu alü'watawaka mmapakat süpüla nekerotúnjanát náa wushikana – FARC wakamuin – vida civil.

**Acuerdo
de
Paz**

Noölan naapülaa náa wushikana FARC – EP, ONU alijüna laulayü watajewatnú, ainjushi wane ayatawa lotutsü suküipa. Nayänjaná apakaa tüü katkösukat, akümajünajatü suyaküa.

Süpüla keítán jó süküipaa tüü ainírawakát o tüü ólawakát apüla, eitanesü 22 mmapak napüla, süpüla einjanáan naya koutiraín. Tüü karalóütta sunüikímajatuk tüü oonowa amma, kalüsü (akaratshi 7 sa'ata capítulos) akümajüshi süshirüa 25 protocolos süma anexo.

Süttia I: Introducción

- Kalüsü tüü karalóütta erree tüü kai ayatanjanakát óü 180 kai ajattujatun tüü (CFHBD y DA).
- Keitanjatün o yapajünjatü sukuipa tüü kasa shoujakat, süpüla anajünúnjatún jaü, náa policiakana suma sururakat ayatajirashi süpüla ánánjatún shía.

Piama II: Pánsajatün sukuipa (CFHBD y DA).

- Esü wane karalóütta listas sümakat tüü alijunakat apünüin jiki peinchi conducta, nnojotsü apánajatün suküipa, shiaya main tüü sünaín (MM&V). Äimajünajatüü suküipa, sülia mojün tüü oonomawa amma. Asheshénnajatü erajaa soü oonowakat amma sülia salajün sukuipa náa wayükana.

Apünüin III: Shia tüü anajíkat saü tüü oonowakat amma

- Apunüínsü sukuipa alijüna ananjünjankat saü. (Gobierno, ONU y FARC-EP). Narürejünjatún wanepia süpüla Keitanjatün suküipa tüü oonowakat amma. Erre kasachiki akumajunatü suküipa.
- Náa alijünakana laülayü watajewatnú, nerrajanjatüü tüü oonowakat tüü naapülaa, münka sain sülü'ü karalóütta oonowakat.
- Tüü sukuipánjanka esü süttia, joron'tünjatün suküipa süpüla ananjatún shía sülü'ü mmapakat süpüshüale.

Tüü ayatawakat anasü suküipa, lotüsu süpüna, o'uyaaajana tüü Mecanismo de Monitoreo y Verificación, tüü anajün'jankat wanepia naü naa ayatashikanat sülü'ü tüü laülapiakat, süma tüü wishika. Jia alüwatasukat tüü Naciones Unidas naü napüshuale aka sapün tüü jünüikikat sülü'ü tüü karalo'ütta. Anas jaka kapüla'nin tüü süküaipaa, pansasüü tüü wopükat natüma naa alijükana. Supula tüü eke'raajaa ayatawa, en'jatü naa wayükana napüshuale, tüü organización social, atamüsia, tüü alijüna laulayü sülüjejatü tüü alu'uwatawaa laülapiakat. Alatipnajatü karalo'ütta süshikimajatü tüü kasachiki wanepia. Tüü wishikalui'ruwa, nnojotsü a'injanjanan kasa mojusü, maka sain onjüla wayüü, oüta sain wayüü.

**Acuerdo
de
Paz**

An'künüsü jütüma tüü ONU ajala'jasüü jirra katkosukat jaka moju'it, sushikeje wane yotaa süma ashaja tüü karalo'üttakat, süshiki tüü kasashiki sülü'ü tüü woüman suma tuu (Wishikat – FARC). Tüü ONU a'püsüt sünüiki süma karalo'ütta súpüla ekerajaa pütchi jünan tüü kasashiki, namüin naa wayükana süma naa alijünakana Kolompianakanaa.

Tuu pütchi yakaa sülü'ü tüü karalo'üttakat, ket'tasü süna apirawa o atkawa nama naa wushikana suma policiyakat, sürürakanat, ajalajantün tüü kasashiki. E'itanaja'tün wane kai súpüla noülanjatün tüü na'pülakat, ayatawa nama súpüla nekerotünjatün wakamün naa wakükana nama naa alijünakana.

La organización de Naciones Unidas, erajünüsü, aka sülü'ü tüü mma'kat Süpüshüale wat'tapüna, aka erajünün tüü süyatankan jian'ja'tün a'pakaa tüü pütchikat süma tüü kat'kosüü o napüla naa (wüshikana naa FARC). Tuu püchikat at'sumaja'kat kerraipa sütüma tüü Consejo de Seguridad tüü ONU, a'nee suküipa sutuma ejep kojutaa, súpüla ajala'janja'tün tüü kasashiki natüma naa wishikana. Súpüla ananjatün suküipa, ashajanüsü apünün püchit kojütünjatüü atüma.

Süpülajana tüü pütchikat súpüla kojutat:

- Akümajünajatüt, sünan ichen süküipa alüwatawa napüla naa wishikana FARC sünan politica o tüü awotaja, sülatapaa tüü kasashiki. Jeketnün jopo'o súpüla a'inja analüü.
- Apan'jatün wane ana'n süküipa, súpüla kakaiyanja'tün tuu a'najirrawaka sunan ichen'jatün.
- Mojünjatün puchit namün, naa wüshikalurüiwa a'shajakana mojüjirawa o kasashiki sülü'ü tüü woüman. Tüü wüshika mojülakat sümün süküipa tuu anajirrawakat. Tuu anuiki keetakat sülü'ü tüü tu karalo'üttakat, nnojotsü ashekajününjatün o ashüntünjatün neerü namün naa alijünakana o naa wakükana sülü'ü tüü noümankat. Tuu süküaipaa jianjatün achekajaka tüü alijüna laülayüka alüwatashikanaa sülü'ü tüü Kolompiakat.
- Tüü onowushikak karalo'ütta, ashajasüü süshiki, ananjatün jüwatan shipiya tüü alijüna laülayüükana (tüü Estado sümakat alijüna) musia jia ashajasüü süshiki süshesherünjatün süküipa tüü kasalajanaka o (justica najün naa alijünakana.)
- Alinjatüü süma weyyatünjatün tüü kojutaa atüma, sünan tüü pansawakat súpüla alinjatün tüü waküipaka, e'rut'najatü e'rejirawa sünan alu'uwatawaa tüü politikat natüma naa wayüü suma alijuna müle'üyü sülü'ü tüü mma'kat. Aküjünaja'tü wamüin süshiki tüü kasa ala'takat sülü'ü tüü woüman, súpüla nnojölünjatün sülejan sushükuaya tüü kasashiki.

**Acuerdo
de
Paz**

SHÍAWASE PÍENCHI (4) JÁLA'JAWAA KASACHIKÍ SUNAÍN TŪŪ KASŪOO - MÓJŪSŪ

Anna aküipaa süpüla tūū kasūwoōkat, süshiki tūū, oonowaa amaa sülü'ü tūū Habana - Cuwa. 16 de mayo 2014. Akūmajūnajatū palajana süshiki, tūū oikawakat kasūwoō, süpüla, einjatūn, kakayainjatūn, süma jimatūnajatūn tūū anajirawakat sülü'ü tūū Kolompia. Maka nnojolüle jükūmajūnū ashiki tūū palajana nnojoleat ajatūn kasashiki. Sülü'ü tūū mmä'kat wattasalia wūshikat atkasū sushirúa tūū Narcotrafico.

Jájalaján tūū kasashiki, ayawatūnajatū süküaipaa süpüla ananjatūn shia, süpüla ananjatūn süküipa, lotūnajatū wopü, choujasü ee'iranajawaa süküipa tūū (mojú'kat, müli'akat – pobreza) Tūū alijūnaka alūwatasukat laūlayü, nnojotsü nantirūn tūū nayatanka sülü'ü tūū mmä'kat wattakat. Musia shia waūta salía wūshi ashajasū tūū Narcotrafico. Naa wayūkana süma naa alijūnakana jülūjanjana wain wanepia süpüla wattūanjatūn saū tu naküipa.

Piamaleya tūū alijūna laulayü – Gobierno Nacional suma Wishikak – FARC, nakūjan, tūū kasa keirekat'nán süpüla jat'tunjatu tūū oikawakat kasūwoō. Tūū alijūna laulayü – Gobierno Nacional, japain süküipa tūū ayatawakat, sünan tūū politicakat süma tūū programakat, atamüsia tūū alūwajakat neerü, sutneshet pichi laulayü – Estado.

Musia tūū Wishikat – FARC, nāsheküt keitán jajalaján tūū oikawakát kasūwoō, ayátajirajeena süpüla anijirawakat, Chóujasü námūin nää wakunakana napūshuale.

Tūū oonowaaka amma, apūnūin sūnūiki:

tūū palajánakat sūnūiki, jia tūū ashájawakát anáalüt, süpüla ee'iranajawaa süküipa tūū mmä'kat, épülee tūū mójūsukat kasa, óikanūn tūū kasūwoōkat. Jólu ananjatūn, napüla náá apūnajúlikanat, noikánjatūn suma sunúlia ashajūnūn sülü'ü karalo'utta, süliá püresain naya sūtūma alijūna.

Nnojotsūū jian aját'tujatun tūū apūnajakat, tūū mariwanakat. Washekakat tūū ayatawa namá naá wayūkana sülü'ü mmä'kat, süpüla wakūmajūnajatūn süküipaa tūū apūnajakat.

Süpüla ákūmajūnet jeke'tūn, wane “Programa Nacional Integral de Sustitución de Cultivos de Uso ilícito y Desarrollo Alternativo” shikipū'jana, shi presisitendekat alijuna laulashikat saū mmä'kat. Wanejet capitulo jumūiwashón awanajawa sukuaipaa

**Acuerdo
de
Paz**

woümain, sülü'ü juyawase (wanechi 1).

Tüü piama anüiki, apánajatün sushiki tüü akámajakat, sünakününjatün sülüje Salud Publica, Jeketünjatün woüpa, katatünjatü, jírajayá tüü akámajakat, müsiajaín oütáa jaín wayüü, súpüla sushajanajatün wane Política Nacional, ipamüin akámajakat yüikat.

Apünüin sünüiki, ájalajanjatü tüü Narcotráfico: Wattasalia alí, sánjalaa tüü narcotráfico, tüü Gobierno alijüna sülújánjanaa jaín súpüla jajalajantü'n tüü óutakat sain wayüü o alijüna, súpüshia nee túú kasa ála'takat. Müleüshata süyatanjatün tüü estadokat súpüla supanapajünjatün tüü alijünakay mojülakat. Súpüla anajirawa süshiki kasashiki. Súpüla ánánjatün süküipa tüü mmá'kat, müsia akanajirawa süshiki tüü oonowaaka sülü'ü tüü Habana o Cuwa.

Napüla, akümajünajatü wane jeketük süküipa tüü Política Criminal. súpüla süshesherenjatün sütsüin süma tüü kasalajanakat sütüma alijüna sülü'ü mmá'kat súpüshiwa.

SHÍAWASE JA'RAÍ (5)

OONOWAA AMMA SAÜ MULIASHIKANA SUTUMA TÚÜ ATKÁWAKAT, AKUJÜNAJÁTÜT SHIMUÍN SÚPÜLA JUWALÁJÜNÁJATÚN NOJOLÚNJATUN SULEJAN SÜSHÜKUÁ KASÁSHIKÍ

Eewain: Sütkatünjatün sülü'ü kashüwera tüü shimünkat súpüla kasalajananjatün, nojolünjatün süshüküa áleján kasashiki. Oonowaa sülü'ü jüya 15 de diciembre 2015.

Tüü atkawa kapüla, sülü'ü mmá'kat Kolompia, aipirua poloo jiki jüya, waüta salí jánjala, muliaya sütüma, erajünajatün palajanaa namulioü naa wayükana sülü'ü tüü agendakat o tu karalotakat, súpüla ajalajanjatün kasashiki. Eitanajatü wane 1 Shiawase sushiki tüü eewaain o ásiruu.

Akümajünüsü wane Sistema Integral súpüla shimün súpüla kasalajana, nojolünjatün súpüla sülejan kasashiki. Súpüla ananajatün o pansawaa süküaipa namün naa ásirukana, Ánas anajirawa súpüla jattünjatün kasashiki.

Tüü süküipaa sülü'ü wane akümajiat püchit – sistema sümakat alijuna, akotshirajünatüt kasalajananjatün sushirúa anüsa naya.

- Comisión súpüla tüü shimüninjatün jirajanün, nojotsü alejünjatün kasashiki.
- Waneshia súpüla áshajawa wayüü o alijüna mashikisat, sünanje tüü mojüj'rawakat o kasashiki sunan kapüla.
- Sülaula kasa choujashi, súpüla anajirawa
- Ananajatün süküipa, nojolünjatün e'ítan.

- Anaa awalajía

Tüü anüiki sülü'ü tüü kashuerakat, jüpüshüale ashájasüü sushiki anánjatün naküipa naa ásirukana.

SHÍAWASE APPIRUA
(6)
SÚPÜLA ÉITAWAÁ – IMPLEMENTACION SÜMÁ ÉREJÍA
Supula

Tüü palajanakat ayatawa, ashajasuu süshiki éítaa süküipa – Implementación sümaka alijüna sünan oonowaaka. Süshikeje süshajünün saü karaloütakat, akümajünajatü süküipa “Comisión de Seguimiento süma tüü eirakawakat saü ajalajaa oonowaa saü anajirawa. Süma Resolución de Diferencia – wanejatün” apünüin alijuna laülayü shikipüjana süma apünüin alijuna wishikat – Farc EP.

Tüü éítaa süküipa – Implementación sümaka alijüna, éjerüü sülü'ü tüü e'rejirawa alü'uwatawaa sütüma alijüna laülayü, süpüla anánjatün suküipa asha'jawa, süma jüpüshüale tüü alijünakana süma wayünakana. Koütünjana waya wapüshuale süpüla anajiranjanan waya. Koüyajänänjanän waya sünan áshaja karalóütta, süpüla ananjatün suküipa wayatan. Musü anuiki alijüna laulayü sülüjejatü tüü Estado.

Tüü piama ayatawa shianjatu, palajanakat süpüla éítaa süküipa – Implementación sümaka alijüna, akümajünajatü suküipa wane Mecanismo de Verificación saü oonowaaka ejerü wane álíjuna laülayü wautajewa, tüü nüyatanjankat najünjatü saü éítaa süküipa – Implementación sümaka alijüna, süpüla nushesherünjatün sukuipa. Tüü ananjünjankat saü, eshi piama alijüna wattajewali, waneshia shi kolompianakat shikipüt Gobierno Nacional. Atamüsia tüü wishikat - Farc waneshia neekipü.

Tüü componente Internacional de verificación, waneshia shikipüt alíjuna Cuba, waneshia Noruega, Waneshia Venezuela, waneshia Chile. Nayakana üyüjanashi tüü anajirawakat wanepia. Componente técnico el Instituto Kroc de la Universidad de Notre Dame (Estados Unidos) akumajunjana tüü metodología süpüla tüü ayatawakat. Merian, nashüntün sümün Naciones Unidas, wane erajawa Política tüü karalóütta ashajushikat süma sünúlia anajirawakat.

GLOSARIO

**Acuerdo
de
Paz**

WAYÜÜNAÍKÍ	ESPAÑOL
Kojütaa atüma.	Respetar
Wayüü onoshikaná sutuma kasashiki	Población Desplazados
Erajaa Sou Wane	Garantía
Jieyukana tüü Shikii Sushouni	Cabeza de familia
Aimajaa waküipa	Salvaguardar
Ekerajaa	Cumplir
A'ülüjirawaa	Discutir
Akümajaa,	Construir
Anaajawaa	Guardar
Süwashirrün moümanín	Recursos Naturales
Transformarse	Ee'iranajawaa.
Mojü'kat, müli'akat	Pobreza
Shikipü'jana, tüü	Cámara de representante
Alu'uwatawaa	Político
Akümaja	Construir
Oonowaa amaa	Acordado
Karalo'üttakat	Documentos
Aippirua	Seis
Kajüta Wapüshüa	Democracia
Ashaja karalo'üttakat süpüla ayatawa	Formalización Laboral
Kekiiwaa	Ideas
Awanajawa Sukuaipaa Woümain	Reforma Rural Integral
Anakat Pütchi Naata	Enfoque diferencial
E'rejirawa Alu'uwatawaa.	Participación Política
Aü'nuwakat	Oposición
Mma'pakat	Territorio
Anapirawa neerü	Crédito
Miyo'u.	Grande
Einalu'u	Fondo
Yapaa	Preparar
Suttia Wakuipa	Principio de..

**Acuerdo
de
Paz**

KÓÜ'TÜSHÍ NÁA WAYÜKANA NAPÜSHÜALÉ SÜPÜLA ÉIN OONOWAA AMMA SAÜ WÜKÜIPA SÜPÜLA PANSAWA ,SÜLÜ'Ü TÜÜ MMA'KAT CEPAZDETE

Sa'ata Nánüikimajatü náa Wayükana napüshüale Sülü'ü, tüü karalo'üttakat, áshajüshikat sülü'ü tüü mma'kat, Habana Cuwa, saü kai süma Jüya - agosto 24 de 2016. Süpüla éin oonowa amma o ájat'tünjatün tüü atkawaa o tüü mojújü'rawakat sülü'ü Kolompia. Süma alijüna laülayü müsia Wishikat FARC.

6.1.12.1 Apajáa saü putchit süpüla Kojütaa.

Tüü alijüna laülayü müsia Wishikat FARC, nérajün saküipa tüü Wakünana sünan, akümaja anájirawa, kakainyán süküipa süpüla ánánjatün áyatawa, sünan, neerü económico, social sülü'ü tüü Woümankat. Müliashi náa Wayüküna waüta saü jüya, sütüma tüü kasashiki, atkawakat sülü'ü woüman, sütüma tüü alijüna ekerotokát sülü'ü tüü Woümankat süpüla alüwaja waküipa süma mma. Jíat nashüntaka pansán jó süküipa tüü püchikat süpüla lotünjatün wopü namüin napüshüale.

Washenkün napüla náa Wayükana, áimajüjanat jáu tüü kasa ála'takat sülü'ü tüü noümankat. Ayatünjatüü sukuipa tüü naluwatayá sümaiwa süpüla kojütünjana'naya. Supula jó tüü akümajakat o tüü éítawakat oonowa amma o anájirawa süpüla jat'tünjatün tüü kasashiki süma akümaja wane anájirawa waüta salía jüya ananjatün jáa sülü'ü tüü Woümankat Kolompia.

6.1.12.2 Sütía süküipa – Principio:

Anüsa jó sülü'ü tüü putchit akümajüshi o tüü éítawakat, implementación sümakat alijüna süpüshua tüü ashajünakat sünan oonowakat, jattünjatün tüü atkawakat, akümajünet aná süpüla waüta jalí jüya sülü'ü tüü Woümankat Kolompia. Anakünajatüü sünanje waküipa wayükana wapüshuale. Kapülaninjatü tüü putchit, sünüiki tüü alijünaka laülayü sülü'ü tüü karalóütta – Ordenamiento Jurídico sümakat tüü alijünakat, esü tüü putchit yajewakat Kolompia, esü tüü putchit wattajewakat, ánánjatün waküipa sünanje aka sünüiki alijüna laülayü sülü'ü ká tüü karaloütakat.

- Eliminación de todas las formas de discriminación contra la mujer - Cedaw.
- Convención internacional sobre la eliminación de todas las formas de Discriminación Racial - CERD.

**Acuerdo
de
Paz**

- Declaración de acción de Durban, la declaración de las Naciones Unidas sobre Derechos de los pueblos indígenas.
- El convenio 169 de la OIT sobre Derechos de los Pueblos Indígenas y Tribales.

Süpüla lotünjatün tüü pütchikat, anákünajatü Sütía waküipa maka saín, alüwatawa saü waküipa, laulayü saü woüman, asakítnejána saü woüman sütüma tüü alijünakat. Tüü woümankat érajünajatün süküipa áka mma nakorolo wayüü laulayü jümaiwat'nat. Kojütünjatüü süküipa saü tíat kat'süninjatün aküipa atüma süpüla ananjatün kasa sülü'ü woüman.

AIMAJA akuipa aka kojütünjatüü waküipa – 6.1.12.3 Salvaguardas y Garantía.

Kojütünjatüü waküipa, sünan tüü éitanajatkát sülü'ü woüman - implementación sümakat alijüna sünan tüü oonowakat süpüla jalajanjatün tüü Kasashiki. Wakümajünjatün tüü anajirawa süpüla kakaiya jüya ishen'jatü sukuipa watüma sülü'ü woüman Kolompia.

Kapülanínjatü tüü asakirra saü woüman wamüin náa wayükana, süpüla tüü pansawaa aküipaa, sülia nnojölünjatün süulejan tüü kasashiki, washüntakat analüt süpüla éitana – implementación sümakat alijüna sünan tüü oonowakat sülü'ü woüman ekerajünajatüt wasakitnün shirua woüman, kapülaninjatü tüü putchit, sünüikimajatkát tüü alijünaka laulayü sülü'ü tüü karalóütta – Ordenamiento Jurídico sümakat tüü alijünakat. Kojütaa atüma, müsü wayüü laulayü.

Éitanajatü tüü pütchikat, sünankünjátü waküipa makasaín, waküipa jiejükana, tüü apüshikat, naküipa toloyü süma jiejü, musia süküipa wayükana napüshuale sülü'ü tüü woüman. Nnojölüle atkajantün tüü anajirawakat suma waküipa Wayakana wayukana.

(a) Awanajawa Süküipaa Woümain - Reforma Rural Integral

Sünan tüü éitawakat – implementación sümakat alijüna, apüunajatün anaa sukuipa, einjatün süpü'üya tüü anán'künjatkat waküipa sülü'ü tüü woüman wapüshüa. Aka süümánin Wayüü sumaiwájatüt kapülaninjatü tüü putchit, sünüikimajatkát tüü alijünaka laulayü sülü'ü tüü karalóütta – Ordenamiento Jurídico sümakat tüü alijünakat. Kojütaa atüma waküipa, müsü wayüü laulayü.

Éinat'jattüü süna'anaín koütün Woümankat, süpüla äimajünajatüü waküipa, kalín'janát náa wayükana ajalajawena'kanat, atamüsia tüü nayatankán süpüla anánjatün süküipaa.

Apawa mma sümá jinalúja'tüt mmapakat. Ekerotünjana náa wayükana napüshüa sümá kamüninjana naya tüü ayawatüshikak sünan tüü anajirawa, maka sain tüü apawakat mma süpüla pansawaa aküipa.

Anánjatün sapaya tüü mma'kat, lotünjatü putchit sushirúa, akümajünajatü karalóütta sushirúa, ousúnájata, amüleünajatü, asürrütnajatüü jaka kashuerra noüman náa wayükana, atamüsia shia süpüla akümaja sülü'ü kasashiki sünan süküipa mma'kat. Wapüla wayakana wayukana atüjanajatüü, äü waküipa sünan alín Wapüla tüü mma'kat aka japün kasa süpüshüale wamüin. Sümán wayüü sümaiwájatüt kojútsü, matüjünsat oiüküna, matüjünsat ashólújúnat wünü sülü'ü tüü woüman, matüjünsat apónón süshirúa

**Acuerdo
de
Paz**

karüwon, aisü apüla aka jían wein. Akümajünet wane süpüla achajawat pütchi süpüla akümaja sukuipa érre kasashiki o mojújirawaa, anot'tünajatün tüü apünajakat sülü'ü wápáinse o wayüján kojütunjanawaya wapüshüa. Éjet wayüü laülayü maka érre atkawa o kasashiki süpüla pansánjatún sukuipa.

Ayatawakat süpüla, jüyaleranjatün anakününjatü mma'kat (PDET) anjününjatü sülü'ü mma érre náa wakunaka kepián namáa náa afrocolombiano sümakat alijüna. Asakínnajanát palajana süpüla eitaneé - implementación sümakat alijüna sülü'ü woüman. Maka sain tüü:

- Akümaja süpüla anán akuípaá wepiapaa - Planes de vida
- Akümaja süpüla alinjatün tüü mápakát watumán - Plan de manejo ambiental
- Anoütúnán mma'kat o woüman - Ordenamiento territorial
- Ayaleránjatüü waküipa – Etnodesarrollo

(b) E'rejirawa Alu'uwatawaa sümá koítiráwa.

E'rejirawa namáa náa wayüna napüshuale, náa alüwatashikanat sülü'ü woüman autoridad sümakat tüü alijunakat, müsia náa wayüü alüwatashikanat sülü'ü tüü Organización Indígena átkalánjanün sümá alijüna laülayü süpüla áshajawa süshiki ánajirawa, süma ere'jirawa süpüla ayatawa súnan aküipa.

Eitánjanat wayá wekii'püjanat sülü'ü Kamaara Representante ayúnnajana sülü'ü woüman. Ashajünunjatü sülü'ü karalóütta o tüü listakat Circunscripciones Territoriales Especiales de Paz sümakat tüü alijunakat.

(C) Sülü'ü tüü aímaja o erajaa sao Waküipa 3.4*

Süpüla saín'jününt süküipa, o eitwa Programa süpüla pansawaa süküipa tüü wayukalut'rua sümá tüü organizaciónkat sülü'ü tüü mma'kat, anakününjatü tüü süküipa.

Asheshennajatü süküipa súnan pánsaan wopü süpüla alín waküipa, erá'jünajatün ya sülü'ü tüü mma'kat Kolompia atamüsia mma wat'tapuna tüü Guaria Indigenakat aímajutkat mma'kat süma wayüü.

(D) Oütia tuu kasashiki alatakak sutuma tuu kasuoö sülü'ü woüman, sükorolot tüü narcotráfico alijüna maínsat.

- Aítka'lánjaná náa wayükana súnan ayatawa atamüsia naa organizaciones Indigenakat. Nayánjana akümajaka süküipa tüü ainjakat süpüla ayatawa sülü'ü woüman.
- Kapülánjatü o kalínjatüü apüla naküipa naa wayükana, súnan tüü wünü napünajakát o tüü akamajünakát, tüü mariwana nakát. Nnojótsü éitanajatü wane pütchit mojúüsü o wane Política saü tüü wóumankát o tüü sükorolot tüü woümankat.

**Acuerdo
de
Paz**

- Palajanánjatü kalín noüman naa wayükana, jian'jatüü kapülanka tüü mma'kat saláskat sütüma tüü kasashiki, atamüsia tüü mma ereé apünajüshikat Cultivo llicito sümaikat tüü alijunakat. Kójütünjatüü nakuipa náa wayüü jattekana o náa palítshonkána o náa ojü'takana sülü'ü jé noüman supüle kasashiki.
- Tüü ákót'shijánjákát kashuerra o tüü alajünjakat tüü mmápakát sushiki atkawa sülü'ü woüman. Anjí'ranajatük wama waküna müsia tüü Organización Indígenakat. Süpüla kojütün süküipa. Erajanajana palájana náa wayukana Embera kepiyashi Municipio Puerto libertador sülü'ü córdoba e Ituango sülü'ü Antioquia, müsia wane wayukana Pueblo JIW kepiyashi sülü'ü tüü Municipio San José del Guaviare. Wane ya Pueblo Nukat sülü'ü departamento del Guaviare kepiyashi sülü'ü tüü municipio Mapiripan süma Puerto Concordia sülü'ü tüü Meta, Pueblo awa sülü'ü tüü departamento Nariño. Musia náa wayukana, sülü'ü tüü Consejo Comunitario Alto Mira süma Frontera wane Rio Chagui sünúlia, municipio de Buenos Aires vereda la Alsacia sülü'ü tüü Departamento Cauca.
- Süpüla éin tüü anajírawak, nashekünjatü akümaja süküipa kasa aanás, awalaa'jünjánaa wamüin, wamülia sütüma kasashiki náa Gobierno Nacional – alijuna sülaülayüü alu'watawa namaa náa FARC – EP. Aítka'lánjaná wayüü laülayü sümá Organizaciones Indígenas ayatájíranjanán saü waküipa wayükana, eítánjanüt naa wayükana sülü'ü tüü noüman, esüjá süpüla jitenun ooümain namün, tüü asütüshikat sutuma wishikat Farc.

(e) Oütia tüü eewain kasashiki: Süküipa koütün shimün, süpüla kasalajana, sünan awálajúnajátün süpüla nnojotsü eítánjatün tüü kasashiki sushukuaya.

- Ana, ano'ü tüü ayawakat supula sukümajünün'jätün süküipa koütün shimün, süpüla kasalajana, sünan awálajúnajátün süpüla nnojotsü eítánjatün tüü kasashiki sushukuaya. Aka süümánin Wayüü sumaiwájatüt kapülaninjatü tüü putchit, sünüikimajakat tüü alijúnaka laülayü sülü'ü tüü karalóütta – Ordenamiento Jurídico sümakat tüü alijúnakat. Kojütáa atüma waküipa, müsü wayüü laulayü.
- Ana,ano'ü sünan wanejatün sukuipa süpü'üya sünan tüü anajírawaka kójütünjatüü naküipa atüma náa wakukana, anákünajátü naküipa sünan wanejatün já. E'rejirawa süpüla alu'uwatawaa süman akümaja wopü süpüla ayatawa.
- Sünan süküipa tüü eítawakat – implementación sumakay alijüna oüta sülaula kasa choujachon supula anajirawa. Akümajünet süküipa süpüla ayatajirawa, Koütünjána waya sushirúa tüü Jurisdicción Especial indígena námakat náa wayükana. sülü'ü tüü karalóütta artículo – shi'pajana 246 sülü'ü tüü Konstitücionkát, choüjale süpüla naküipa náa wayükana.
- Asakit'néet organizaciónkat, shikipüjana náa wayükana, sünan akümaja sukuipa ayatawa, oüta neítánjatün nashüküaya náa wayükana jáakamün napushi, oüta

**Acuerdo
de
Paz**

apünün mma namün. Asakit'neenün wané estrategia o e'rajawaa, o analawaa süpüla áshájawa oütia waküipa, nnojolünjatün alérejírawaa náa wayükana shapükat ayatain sümá tüü wishikana – Farc.

(f) Oütia tüü eítawakát o e'rajawaa, analawaa sümün ayatawaa.

Akumájunajatün wané Instancia Especial Alto nivel süpüla áshajawa súküipa wayüü. Müsia süpüla eítawakát o e'rajawaa, ánalawaa sümün ayatawaa sünan tüü ánajirawakát o Oonowaa amaa, sümáa (Gobierno Nacional – sülaülayüü alü'watawaa) nammáa náa laúlayü wakükana alütashikat sülü'ü tüü noüman, sümáa tüü Organizaciones Indigenakat. Tüü Instancia sümakat só tüü alijünakat shía süpüla ashájawakát waküipa. Tüü instanciakat shíanjätüt ayatajirakat sümáa áshaja karalóütta, sümáa áshajawaa waü, palajana sülü'ü tüü Comisión de Implementación Seguimiento y Verificación del Acuerdo Final de Paz y de Resolución de Diferencia (CSVR) Jaujé tüü putchit yakat ipünaa, eínjatün ayatajírawa náamaa náa wayükana kepiyashikat o s alu'tashikana sülü'ü noüman.

Tüü neerü süpúlaját'kát ayatawa o eítawa – implementación süpüla anajírawa nnojotsüü ojüittajatün sülüje ashájawakát sümáa tüü (Gobierno Nacional – sülaülayüü alü'watawaa) o nammáa náa laúlayü wakükana alütashikat sülü'ü tüü noüman, sümáa tüü Organizaciones Indigenakat. Tüü ashajüshikat sülü'ü (anataa kasa sülü'ü karalóütta – Plan Nacional de Desarrollo) nnojotsüü apanajatün tüü neerü süpüla ayatawa sünan anajírawa.

GLOSARIO	
WAYÜÜNAÍKÍ	ESPAÑOL
Kojütaa atüma.	Respetar
Transformarse	Ee'iranajawaa.
Mojü'kat, müli'akat	Pobreza
Shikipü'jana, tüü	Cámara de representante
Alu'uwatawaa	Político
Akümaja	Construir
Oonowaa amaa	Acordado
Karalo'üttakat	Documentos
Aippirua	Seis
Kajüta Wapüshüa	Democracia
Ashaja karalo'üttakat süpüla ayatawa	Formalización Laboral
Kekiiwaa	Ideas
Awanajawa Sukuaipaa Woümain	Reforma Rural Integral
Anakat Pütchi Naata	Enfoque diferencial
E'rejirawa Alu'uwatawaa.	Participación Política

**Acuerdo
de
Paz**

Aü'nuwakat	Oposición
Mma'pakat	Territorio
Anapirawa neerü	Crédito
Grande	Miyo'u.
Einalu'u	Fondo
Salvaguardar	Aimajaa waküipa
Principio de..	Suttia Wakuipa

**Acuerdo
de
Paz**